

Sanja Vulić

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU

Zagreb

Imeničke inačice u djelima Jurja Muliha

U radu se uspoređuju imeničke tvorenice u trima sadržajno istovjetnim tekstovima Jurja Muliha koji su napisani na kajkavici, štokavici i čakavici. Riječ je o dijelovima Mulihove *Abecevice* (1746), *Abecevice slovinske* (1748) i *Duhovnih jački* (1750). Na leksičkoj se razini zamjećuje snažan utjecaj kajkavštine na čakavski gradišćanskohrvatski tekst.

Jednoipolstoljetnom književno-jezičnom trajanju hrvatskoga baroka u hrvatskoj se filologiji posvećivala znatna pozornost ne samo zbog supostojanja više pismenih jezika temeljenih na različitim hrvatskim narječjima i dijalektima nego i zbog razvijenoga tzv. hibridnoga jezika ozaljskoga kruga temeljenog na govorima raznonarječnoga pripadanja, a također i zbog ostalih težnji za međunarječnim i međudijalekatnim prožimanjima u različitim pisanim spomenicima toga razdoblja. Posebno su pak istaknuta nastojanja hrvatskih književnika, rodom čakavaca, da pišu jezikom temeljenim na dubrovačkoj štokavštini, počevši od pokušaja Bartola Kašića koji je u svojim djelima u znatnoj mjeri odstupio od rodnoga srednjoločakavskoga dijalekta u korist štokavštine, pa do književnika s južnočakavskoga govornog područja kao što su Bračanin Ivan Ivanišević, Korčulanin Petar Kanavelić, Višanin Andrija Vitaljić ili pak Splitsani Jeronim Kavanjin i Ivan Dražić koji, manje ili više uspješno, nastoje pisati književnim jezikom temeljenim na štokavštini uglavnom dubrovačkoga tipa koja u to doba još nije novoštokavska kao danas, ali je i tada sastavnim dijelom štokavskoga narječja. Svi su ti književnici zapaženi kao pojedinci koji su, u težnji za čvršćim povezivanjem različitih dijelova hrvatskoga naroda, svjesno izlazili iz svojih lokalnih okvira pišući jezikom inonarječne, ali zajedničke hrvatske osnove. Među njima ipak posebno mjesto pripada jednom hrvatskom baroknom piscu kajkavskoga roda. Riječ je o isusovcu Jurju Mulihi, rodom iz Hrašća u Turopolju, vrlo uglednom kajkavskom, ponajprije vjerskom piscu u 18. stoljeću, koji je, s 25 tiskanih djela sigurno utvrđenog autorstva te s još 7-8 za koje se pretpostavlja da su njegova, ujedno i najplodniji pisac

hrvatske dopreporodne književnosti. Većina suvremenih povjesničara hrvatskoga jezika i književnosti nisu Mulihu posvećivali veću pozornost. U opsežnoj monografiji Z. Vinca *Putovima hrvatskog književnog jezika* na Mulihu se odnose svega dvije-tri rečenice (1978: 38). U monografiji *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni* posvećeno mu je znatno više prostora, ali i zamjerki. Autor monografije K. Georgijević, osvrćući se na mišljenje prvoga Mulihova biografa J. Badalića (1935. g.) koji u Mulihu vidi velikana 18. stoljeća, smatra tu pohvalu pretjeranom i pristranom (1969: 203). U Franičević-Švelec-Bogišićevoj *Povijesti hrvatske književnosti* Mulih se također spominje samo usput i karakterizira s ideološkoga, a ne i filološkoga aspekta, pa se njegovu jeziku posvećuje tek neznatna pozornost (1974: 312 i 335). Doduše, svi do sada navedeni autori spominju, osim kajkavskih, i neka pretpostavljena Mulihova štokavska djela, ali veća zainteresiranost za tu književno-jezičnu pojavnost uglavnom izostaje. Iznimkom je pritom J. Vončina koji upozorava na Mulihovo svjesno opredjeljenje za književni kajkavski jezik blizak zagrebačkoj kajkavici (1977: 188), a također i na njegovo približavanje štokavici u kajkavskim tekstovima (1988: 284). Suvremeni Mulihov biograf isusovac I. Fuček, nakon temeljita i svestrana istraživanja Mulihova života i rada, definitivno potvrđuje Badalićev stav o Mulihu, a isto tako i najnoviji istraživači Mulihova djela, ponajprije I. Martinović, zatim M. Korade, Z. Velagić i dr. Naravno, toj skupini pripada i gradišćanskohrvatski filolog N. Benčić koji ističe “da se cijela barokna kultura gradišćanskohrvatske dijaspore temelji na djelovanju Jurja Muliha” (1998: 68). Za razliku od tih autora, u *Povijesti hrvatske književnosti* iz pera S. P. Novaka, Mulih je i nadalje prilično kritički ocijenjen. Pritom je bitno naglasiti da i taj autor ističe važnost Mulihovih jezičnih prilagodbi čitateljskoj publici na različitim govornim područjima hrvatskoga jezika.

Mulih je kao svećenik i propovjednik, snažna uma, srca i duha, osim na kajkavskom književnom jeziku temeljenom na središnjim kajkavskim dijalektima kajkavskoga narječja, pisao i objavljavao djela na jezicima temeljenim na štokavskom te na čakavskom narječju. Kao gorljivi katolički misionar, Mulih je pastoralno djelovao u različitim krajevima gdje žive Hrvati, počevši od Zagreba i Varaždina, preko Slavonije i Srijema do zapadne Ugarske, tj. gradišćanskohrvatskoga govornoga područja, čime nipošto nije obuhvaćen cjelokupni teritorij njegova misionarskoga rada. Poštivajući posebnosti dijalekata i mjesnih govora puka kojemu je služio, Mulih je, zavisno o potrebama svojih čitatelja u različitim hrvatskim krajevima, pisao i objavljavao djela na jezicima bliskim njihovim govorima. Zato će u

povijesti hrvatskoga jezika i književnosti ostati zapamćen kao pisac koji je, osim na kajkavskom književnom jeziku, pisao i na jeziku temeljenom na grupi posavskih ikavskih govora slavonskoga dijalekta štokavskoga narječja, a također i na književnom jeziku gradišćanskih Hrvata, temeljenom na srednjočakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu čakavskoga narječja kojim govori većina gradišćanskih Hrvata. U tom su pogledu naročito zanimljive posljednje godine petog desetljeća 18. stoljeća kada je 1746. objavljena Mulihova *Abecevice*¹ pisana kajkavskim književnim jezikom. Dvije godine poslije, tj. 1748. isti je taj tekst, pod naslovom *Abecevice slovinska*, objavljen na štokavštini temeljenoj na slavonskom dijalektu, a 1750. izlazi mu knjižica *Duhovne jačke* na gradišćanskohrvatskom jeziku. U svim je trima knjižicama Mulih naveden kao autor. Zbog prividne prevlasti ikavizama Mulihov je biograf I. Fuček njegovu čakavštinu smatrao ikavskom (1994: 127) što su poslije, bez provjere, uglavnom preuzeli i drugi autori, ali N. Benčić upozorava na ikavsko-ekavski refleks jata u Mulihovim čakavskim djelima (1998: 69). Fuček smatra da je taj pisac sam prerađivao svoja djela s jednoga hrvatskoga idioma na drugi (66-67: 13), dok N. Benčić pretpostavlja da je Mulihove kajkavske tekstove na gradišćanskohrvatsku čakavicu prepisao neki anonimni prerađivač iz redova gradišćanskih Hrvata (Radovi, 1996-97: 148). Riječ je o trima Mulihovim knjižicama na gradišćanskohrvatskom, tj. o *Pripravljanju k spovidi* iz 1748., *Duhovnim mrvicama* iz 1749. i *Duhovnim jačkama* iz 1750. od kojih N. Benčić spominje prvu i treću (Radovi, 1996-97: 140 i 150). Ta bi tvrdnja možda mogla biti točna kad je riječ o *Pripravljanju k spovidi* jer, izuzmemo li Mulihovo misijsko putovanje 1930. kada je posjetio samo nekoliko sela gradišćanskohrvatskoga govornoga područja od kojih su neka i štokavska kao npr. Stari Hodas, Mulih se s gradišćanskohrvatskom čakavicom ozbiljnije susreo tek 1749, tj. godinu poslije objavljivanja *Pripravljanja k spovidi*. S druge strane, *Duhovne je jačke* najvjerojatnije preradio Mulih osobno jer su nastale nakon što je barem nekoliko mjeseci proveo među zapadnougarskim Hrvatima i to uglavnom na srednjočakavskom govornom području što mu je sigurno bilo više nego dovoljno da upozna taj govor. Valja ipak upozoriti da su tekstovi u toj knjižici pod snažnim utjecajem prethodnih sukladnih kajkavskih tekstova o čemu zorno svjedoče primjeri imeničkih izvedenica o kojima će ovom prigodom

¹ Naslovi Mulihovih djela, kao i primjeri iz izvora, u ovom su radu transkribirani i navedeni suvremenom grafijom.

biti riječi². Pritom naravno valja uzeti u obzir i poznatu činjenicu da gradišćanskohrvatska vjerska literatura obiluje kajkavizmima jer su prve vjerske knjige kojima su se zapadnougarski Hrvati služili bile na kajkavskom književnom jeziku. Usto, Mulih je u predgovorima svojih knjiga znao ostavljati i pismena svjedočanstvima o osobnim naporima prigodom sastavljanja nekajkavskih tekstova³.

Sadržaj Mulihovih Abecevice već je iscrpno opisan. Za temeljito izvješće o kajkavskoj *Abecevice* zaslužan je Ivica Martinović koji je tu početnicu otkrio 1994. g. u knjižnici dubrovačkoga erudita Ivana Bizzara. Za postojanje te prve tiskane kajkavske početnice *Abecevice* do tada se nije znalo, a njen pretisak iz 1997. također dugujemo I. Martinoviću. Sadržaj štokavske *Abecevice*, čiji se jedini primjerak nalazi u biblioteci Szécheny u Budimpešti (Fuček, 1994: 101), opširno je opisao Z. Velagić (Radovi, 1996-67: 44-47). Inače, kajkavska i štokavska *Abecevice* sadržajno su istovjetne pa stoga i zahvalne za jezičnu usporedbu. Međutim, ima i drugih sadržajno istovjetnih Mulihovih kajkavskih i štokavskih tekstova⁴, ali usporedba *Abecevice* posebice je zanimljiva jer im je, barem djelomice, moguće priključiti i treći tekst, i to na čakavici. Naime, sadržaj *Duhovnih jački* djelomice je sukladan sadržaju *Abecevice*, i to od 60-e stranice, tj. od Litanija lauretanskih. Odatle, pa do kraja te knjižice pojedini su dijelovi sadržajno posve sukladni istovjetnim sadržajima u *Abecevicama*⁵. Upravo su zato navedeni Mulihovi tekstovi vrlo pogodni za usporedbenu analizu kajkavskih, štokavskih i čakavskih imeničkih tvorenicama sredinom 18. stoljeća. U ovom se radu uspoređuju imenice samo iz tekstova koji su u svim trima Mulihovim djelima međusobno sukladni. Imeničke izvedenice u razmatranim djelima moguće je podijeliti u nekoliko skupina.

1. U prvoj su skupini imeničke izvedenice koje su u kajkavskom, štokavskom i čakavskom tekstu posve istovjetne, npr. *Bogorodica* (48, 47, 61), *darovnik* (36, 34, 67), *dobrota* (5, 5, 68), *govorenje* (37, 35, 69), *krivica* (13, 13, 75), *ljubav* (5, 5, 68), *milost* (48, 47, 61), *mišljenje* (37, 35, 69), *molitva* (5, 5, 66), *mučenik* (50, 48, 62), *mudrost* (49, 47, 62),

² Jedan od tipičnih takvih primjera jest kajkavska imenica *zveličenje* u značenju 'spasenje' koja se redovito rabi u Mulihovim gradišćanskohrvatskim tekstovima.

³ U *Pridgovoru* štokavskom molitveniku *Duhovna hrana* (1746) Mulih se ispričava svojim čitateljima što ne zna dobro pisati na štokavštini (Radovi 1996-97: 165).

⁴ Tako su npr. štokavski molitvenik *Duhovna hrana* (1746) i kajkavski molitvenik *Nebeska hrana* (1748) gotovo posve istovjetnog sadržaja (Korade 1996-97: 170).

⁵ Za uvid u cjelokupne tekstove tih triju Mulihovih knjiga najsrdačnije zahvaljujem dr. Ivici Martinoviću.

nevolja (38, 37, 63), *obećanje* (51, 49, 64), *poboljšanje* (29, 28, 68), *početnik* (36, 34, 67), *pokora* (29, 29,68), *poštenje* (18, 17, 61), *prorok* (49, 48, 62), *radost* (49, 48, 62), *služba* (40, 39, 73), *službenica* (38, 36, 70), *trepetanje* (46, 45, 76), *ufanje* (38, 37, 65), *veselje* (38, 37, 66), *zaručnik* (51, 50, 64). Navedeni primjeri pokazuju da je uglavnom riječ o imenicama svih triju rodova koje su izvedene sufiksalsnom tvorbom.

2. U drugoj su skupini imenice koje su u čakavskim, kajkavskim i štokavskim tekstovima izvedene istim sufiksima, a samo se u osnovama tih riječi ostvaruje fonološka alternacija. Ukoliko alternira refleka jata kajkavska se i štokavska inačica redovito razlikuju, npr. *delo* (46) / *dilo* (45), *Devica* (47) / *Divica* (48), *grešnik* (6) / *grišnik* (6), *krepost* (37) / *kripost* (35), *vrednost* (28) / *vridnost* (27). Zbog ikavsko-ekavskoga refleksa jata u čakavskom gradišćanskohrvatskom tekstu, gradišćanskohrvatska je inačica ponekad sukladna kajkavskoj, npr. *delo* (76), a ponekad štokavskoj, npr. *Divica* (63), *grišnik* (66), *kripost* (69), *vridnost* (69). U ostalim je slučajevima gradišćanskohrvatska inačica uglavnom istovjetna kajkavskoj, npr. *hvala* (61, 46), *rožica* (66, 53), *znamenje* (70, 37), *zrok* (62, 49) i razlikuje se od štokavske, npr. *fala* (36), *ružica* (48), *slamenje* (36), *uzrok* (48), osim u nekim tipično kajkavskim primjerima kao što je kajkavski *navuk* (5), nasuprot štokavskom i čakavskom *nauk* (5, 80). S druge strane, gradišćanskohrvatski ostvaraj može biti različit od zajedničkoga kajkavskog i štokavskoga. U Muliha su npr. *kralestvo* (82) i *kralica* (62) zabilježeni u gradišćanskohrvatskom čakavskom tekstu, dok su u kajkavskom i štokavskom tekstu zabilježene inačice *kraljestvo* (5, 5) i *kraljica* (49, 48).
3. U trećoj su skupini izvedenice iz istih osnova istim sufiksom koji se u različitim narječjima ostvaruje u različitim fonološkim inačicama, npr. *nepriatel* (37, 75) u kajkavskom i čakavskom tekstu i *nepriatelj* (35) u štokavskom. Isti je odnos i u primjerima *odkupitel* (48, 61), *odkupitelj* (47), odnosno *Stvoritel* (48, 61) i *Stvoritelj* (47).
4. U četvrtoj su skupini leksičke inačice tvorene istim sufiksom iz različitih osnova, npr. u kajkavskom tekstu *Telaoblećenje* (40, 51) te u čakavskom *Telaobličjenje* (64), nasuprot štokavskom *upućenje* (38, 50) u značenju 'utjelovljenje'. Istej skupini pripada npr. i kajkavska i čakavska izvedenica *zveličenje* (5, 68) nasuprot štokavskoj *spasenje* (5).
5. U petoj su skupini izvedenice različitim sufiksima, ali je osnova riječi ista, npr. *milosrdnost* (52, 65) u kajkavskom i čakavskom tekstu, nasuprot štokavskom *milosrđe*

(50), zatim kajkavske i čakavske izvedenice *dolica* (52, 65), *obramba* (50, 63), *pravica* (48, 62), nasuprot štokavskima *dolina* (60), *obrana* (49), *pravda* (47). Ovoj skupini pripadaju i izvedenice *Trojstvo* (48, 61) i *Troica* (47), ali također i prvoj skupini jer su u štokavskom tekstu zabilježene tvorbene inačice *Troica* (47) i *Trojstvo* (46). Pritom za primjer *milosrdnost* u čakavskom tekstu ne možemo u potpunosti biti sigurni kako ga je Mulih izgovarao. Naime u kajkavskom je izvorniku zabilježen primjer *Miloszerdnost*, u čakavskom *Miloszerdnoszt*, a u štokavskom *miloserdye*. U kajkavskom je i štokavskom tekstu jasno da je slijed *e + r* za slogovno *r* samo grafijska manira. U čakavskom pak tekstu postoji mogućnost da se to svarabaktičko *e* doista i izgovaralo jer je Mulih za svoga misijskoga djelovanja među gradišćanskim Hrvatima boravio u nekoliko sela gdje se slijed *er* tako i izgovarao (npr. Filež, Prisika). Budući da su među selima u kojima je boravio znatno brojnija ona gdje se u izgovoru ostvaruje slogovno *r* bez svarabaktičkoga vokala *e*, veća je mogućnost da je taj ostvaraj i Mulih imao na umu.

6. U šestoj su skupini istoznačnice koje se razlikuju i po osnovama i po sufiksima, npr. kajkavski *gorestajanje* (51), odnosno čakavski *goristajanje* (61), nasuprot štokavskom *uskrsnuće* (47), zatim kajkavska i čakavska riječ *zrcalo* koja je izvedena sufiksom *-o*, nasuprot štokavskoj *ogledalo* koja je izvedena sufiksom *-lo*. Tu je i kajkavska te gradišćanskohrvatska čakavska izvedenica *skušavanje* (6, 83), dok je u štokavskom tekstu zabilježena riječ *napast* (6).
7. U sedmoj su skupini inačice za koje u jednom od triju tekstova nema sufiksalne izvedenice. Tako se npr. u štokavskom tekstu rabi tvorenicu *bogoljubstvo* (48), u sukladnom čakavskom tekstu rabi se izvedenica *pobožnost* (83), dok u kajkavskom tekstu na tom mjestu izostaje imenica pa se rabi samo pridjev *pobožna* (49). Izostanak imeničke izvedenice ponekad uvjetuje uporabu imenice drugoga značenja pa se tako npr. usporedno s izvedenicama *dužnost* (46, 85) i *naručaj* (38, 70) u kajkavskom i čakavskom tekstu, u štokavskom tekstu rabe inoznačnice *držanje* (44) i *nidra* (37).

Naravno, podjela na tih sedam skupina samo je uvjetna jer postoje još mnogi prijelazni tipovi, ali neke je opće značajke moguće uočiti i na temelju takve podjele.

Da bi se doista shvatila veličina Mulihova djela valja razmotriti čitav njegov opus. Temeljito istraživanje njegova djela s književnoznanstvenog i jezikoslovnog stajališta i dalje ostaje zadatkom hrvatske filologije.

Izvori

- Mulih, J. (1746. / 1997): *Abecevicica*. 2. izd. Zagreb / Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU.
- Mulih, J. (1748): *Abecevicica slovinska*, Zagreb: Ivan Westz.
- Mulih, J. (1750): *Duhovne Jačke Poslovanja Apostolskoga*, Jur: Gregur Janus Streibig.

Literatura

- Babić, S. (1991): *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. 2. izd. Zagreb: HAZU i Globus.
- Benčić, N. (1998): *Književnost gradišćanskih Hrvata od XVI. stoljeća do 1921*. Zagreb: Sekcija DHK i Hrvatskoga centra P.E.N-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu.
- Franičević, M., Švelec F. i Bogišić R. (1974): *Povijest hrvatske književnosti 3*, Zagreb: Liber i Mladost.
- Fuček, I. (1994): *Juraj Mulih. Život i djelo*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove. Papinsko sveučilište Gregoriana. HAZU.
- Georgijević, K. (1969): *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jembrih, A. (1997): *Na izvori gradišćansko-hrvatskoga jezika i književnosti*. Željezno: Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov.
- Kolenić, Lj. (1998): "Slavonski dijalekt". *Hrvatski jezik*. Ur. M. Lončarić, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 205-215.
- Lisac, J. (1996): "Hrvatski književni jezik u doba baroka". *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska, 109-122.
- Martinović, I. (1996): "Mulihova kajkavska *Abeczevicza* iz 1746. godine". *Kajkaviana Croatica: hrvatska kajkavska riječ*. Ur. A. Jembrih. Zagreb - Donja Stubica: Družba Braća hrvatskoga zmaja. Kajkaviana. Muzej za umjetnost i obrt, 167-176.
- Martinović, I. (1997): "Uz pretpisak Mulihove *Abeczevicze*". *Abeczevicza*. J. Mulih, Zagreb - Dubrovnik, 73-80.
- Matić, T. (1938): "'Abecevicica' iz XVIII. vijeka za analfabete u požeškom kraju", *Vrela i prinosi* 8, 103-107.
- Mulih, J. (1748): *Pripravljanje k spovidi*. Željezno: Dvorski knigar Jakov Wanbek.

- Novak, S. P. (1999): "Posel Apostolski Jurja Muliha". *Povijest hrvatske književnosti* 3. Zagreb. 838-841.
- Nyomárkay, I. (1996): *Sprachhistorisches Wörterbuch des burgenlandkroatischen*. Szombathely: Akadémiai Kiadó i Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov.
- "Radovi međunarodnog znanstvenog skupa "Isusovac Juraj Muliha (1694.-1754.) i njegovo doba" (Zagreb 25. i 26. XI. 1994.)" (1996-97): *Vrela i prinosi* 21. Ur. V. Horvat. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe isusove i Hrvatski povijesni institut u Beču.
- Vince, Z. (1978): *Putovima hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Vončina, J. (1977): *Analize starih hrvatskih pisaca*. Split: Čakavski sabor.
- Vončina, J. (1988): *Jezična baština*. Split: Književni krug.
- Vončina, J. (1998): "Abecevice Jurja Muliha". *Vijenac* 121, 13.
- Vulić, S. (1998): "Kaj u Dubrovniku. Juraj Muliha: Abecevicza, Zagreb, 1746; pretisak priredio Ivica Martinović, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1997.". *Hrvatsko slovo* 171, 14.
- Vulić, S. (1999): "Juraj Muliha i hrvatski jezik". *Matica* 3, 47.

NOUN VARIANTS IN THE TEXTS BY JURAJ MULIH

The article considers the comparison among Muliha's kajkavian text *Abecevicza* (1746), štokavian text *Abecevicza slovinska* (1748) and čakavian text *Duhovne jačke* (1750). The article is concntrate upon nouns only.